

Sygn. akt I C 271/18

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 21 listopada 2018 roku

Sąd Rejonowy w Bielsku Podlaskim I Wydział Cywilny

w składzie następującym:

Przewodniczący: **SSR Katarzyna Wencka**

Protokolant: **Katarzyna Pawluczuk**

po rozpoznaniu w dniu 14 listopada 2018 roku w Bielsku Podlaskim

sprawy z powództwa I. P.

przeciwko M. K., B. K. i B. M.

o zachowek

I. Zasądza od pozwanej M. K. na rzecz powódki I. P. kwotę 9140 zł (dziewięć tysięcy sto czterdzieści) złotych tytułem zachowku wraz z odsetkami ustawowymi w wysokości jak za opóźnienie w stosunku rocznym od dnia 16 września 2016 roku do dnia zapłaty.

II. Zasądza od pozwanej B. K. na rzecz powódki I. P. kwotę 9140 zł (dziewięć tysięcy sto czterdzieści) złotych tytułem zachowku wraz z odsetkami ustawowymi w wysokości jak za opóźnienie w stosunku rocznym od dnia 16 września 2016 roku do dnia zapłaty.

III. Zasądza od pozwanej B. M. na rzecz powódki I. P. kwotę 9140 zł (dziewięć tysięcy sto czterdzieści) złotych tytułem zachowku wraz z odsetkami ustawowymi w wysokości jak za opóźnienie w stosunku rocznym od dnia 16 września 2016 roku do dnia zapłaty.

IV. Zasądza od pozwanej M. K. na rzecz powódki I. P. kwotę 1062,67 zł tytułem zwrotu kosztów procesu.

V. Zasądza od pozwanej B. K. na rzecz powódki I. P. kwotę 1062,67 zł tytułem zwrotu kosztów procesu.

VI. Zasądza od pozwanej B. M. na rzecz powódki I. P. kwotę 1062,67 zł tytułem zwrotu kosztów procesu.

Sygn. akt I C 271/18

UZASADNIENIE

Powódka I. P. wniosła o zasądzenie od M. K., B. K. i B. M. kwot po 9140 zł z ustawowymi odsetkami jak za opóźnienie od 16 września 2016 roku tytułem pokrycia części zachowku należnego powódce po ojcu K. Z.. Wniosła również o zasądzenie od pozwanych poniesionych kosztów procesu według norm przepisanych. W uzasadnieniu wskazała, że jest jedynym spadkobiercą ustawowym po ojcu. Zmarły testamentem notarialnym do całości spadku powołał swoje siostry – pozwane, w konsekwencji czego, Sąd Rejonowy w B. postanowieniem wydanym w sprawie (...) stwierdził, że spadek po zmarłym nabyły M. K., B. K. i B. M., każda w 1/3 części. Powódka podała, że w skład spadku po K. Z. wchodzi między innymi udział w wysokości 1/2 części nieruchomości położonych we wsi J., gmina B., oznaczonych numerami geodezyjnymi (...) pow. 1,23 ha, (...) pow. 1,27 ha, (...) pow. 2,28 ha, (...) pow. 2,08 ha i (...) pow. 0,28 ha o łącznej wartości 110.000 zł. Połowa wartość tej części spadku, która przypadłaby powódce przy dziedziczeniu

ustawowym wynosi 27428 zł. W związku z powyższym pozwane są obowiązane zapłacić powódce kwoty po 9140 zł tytułem pokrycia części zachowku (k.3-4v).

Pozwane M. K., B. K. i B. M. wniosły o oddalenie powództw w całości. Kwestionowały roszczenie powódki zarówno co do zasady, jak i co do wysokości. Podniosły, że okoliczności faktyczne, które spowodowały niepowołanie powódki do spadku w testamencie powodują równocześnie, że żądanie zapłaty zachowku przez powódkę stanowi nadużycie prawa w rozumieniu art. 5 kc. Ojcostwo K. Z. zostało bowiem ustalone dopiero po jego śmierci w sprawie o sygn. akt (...). Zmarły nigdy nie uznał powódki jako swojej córki. Rodzina zmarłego jak i sam zmarły żyli w przekonaniu, że I. P. nie jest jego dzieckiem. Nawet z zeznań powódki w toku sprawy o stwierdzenie nabycia spadku wynika, że nie utrzymywała ona kontaktu żadnego z ojcem. Kwestionując wartość części udziału spadkowego przypadającego powódce w przypadku dziedziczenia ustawowego – wartość połowy gospodarstwa rolnego - pozwane podniosły, że udział wynoszący połowę w prawie własności nie stanowi równowartości całego tego prawa. Niezależnie od powyższego pozwane podniosły zarzut przedawnienia roszczenia o zachówek, bowiem testament K. Z. został ogłoszony 15 czerwca 2012 roku, a więc ponad 5 lat przed wystąpieniem z niniejszym powództwem (k. 19-25).

Powódka w piśmie procesowym wskazała na bezzasadność zarzutu przedawnienia roszczenia o zachówek. Podniosła, że fakt, że jest córką zmarłego K. Z. ustalono dopiero prawomocnym od 20 marca 2015 roku wyrokiem Sądu Rejonowego w B., sygn. akt (...) i w dniu 25 marca 2015 roku powódka zgłosiła swój udział w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku po ojcu. Czynność ta przerwała bieg pięcioletniego terminu przedawnienia roszczenia o zachówek wskazanego w art. 1007 § 1 kc. W kwestii wartości udziału spadkowego od którego powódka wyliczyła należne jej od pozwanych kwoty tytułem pokrycia części zachowku wskazała, że wartość udziału w wysokości 1/2 we własności gospodarstwa rolnego położonego we wsi J. została ustalona przez strony w ugodzie zawartej w sprawie (...) na kwotę 55.000 złotych. Dodała nadto, że nie z własnej winy nie miała kontaktu ze swoim ojcem, tak więc roszczenie o zachówek nie jest nadużyciem przysługującego powódce prawa (k.49-50v.).

Sąd ustalił i zważył, co następuje:

W dniu 21 listopada 2012 roku B. M. wniosła do Sądu Rejonowego w B. o stwierdzenie nabycia spadku po swoim bracie K. Z., zmarłym w dniu 11 maja 2012 roku w B. wskazując, że zmarły w testamencie notarialnym do spadku powołał ją oraz siostry B. K. i M. K.. W toku postępowania o stwierdzenie nabycia spadku zarejestrowanego pod sygnaturą akt (...) podawała, że do grona spadkobierców ustawowych po K. Z. wchodzi brat zmarłego W. Z. oraz siostry - B. M., B. K. i M. K.. Na rozprawie w dniu 26 czerwca 2013 roku stawiała się I. P. która oświadczyła, że jest córką zmarłego i E. P. z którą zmarły zawarł związek małżeński w dniu 26 lutego 1983 roku w B., a który został rozwiązany wyrokiem Sądu Rejonowego w C. z dnia 15 czerwca 1984 roku. Powyższe potwierdził również brat zmarłego W. Z. (k.22-34 (...)).

I. P. urodziła się (...), przed zawarciem związku małżeńskiego przez jej matkę E. P. i zmarłego K. Z. i nigdy nie została przez K. Z. uznana jako dziecko. W akcie urodzenia I. P. jako imię i nazwisko ojca wpisano na wniosek E. K. P. (k.28 akt sprawy (...)).

W dniu 30 lipca 2013 roku I. P. wystąpiła do Sądu Rejonowego w B. o ustalenie, że K. Z. jest jej ojcem. Wyrokiem z dnia 18 grudnia 2014 roku, sygn. akt (...) Sąd Rejonowy w B. ustalił, że K. Z. jest ojcem I. P.. Wyrok powyższy został wydany przede wszystkim w oparciu o przeprowadzony dowód z badań genetycznych (k.232 (...)).

W konsekwencji I. P. pismem procesowym z dnia 26 marca 2015 roku zgłosiła swój udział w sprawie (...) o stwierdzenie nabycia spadku po zmarłym ojcu, wskazując że jest jedynym spadkobiercą ustawowym. Bezskutecznie podważała ważność testamentu notarialnego. Postanowieniem z dnia 23 października 2015 roku Sąd Rejonowy w B. stwierdził, że spadek po K. Z. synu W. i I., zmarłym w dniu 11 maja 2012 roku w B., ostatnio stale zamieszkałym w miejscowości J. gmina B. na podstawie testamentu notarialnego sporządzonego dnia 25 kwietnia 2012 roku w B., przed notariuszem E. B., prowadzącą Kancelarię Notarialną w B., wpisanym do Repertorium A tejsze Kancelarii pod numerem (...) nabyły siostry: M. K., B. K. i B. M. w częściach po 1/3 (jednej trzeciej) każda z nich (k.90-91 i k. 219 (...)).

Bezspornym było, że w skład spadku po zmarłym F. P. wchodził udział w gospodarstwie rolnym położonym we wsi J., gmina B., składającym się z działek oznaczonych numerami geodezyjnymi (...) pow. 1,23 ha, (...) pow. 1,27 ha, (...) pow. 2,28 ha, (...) pow. 2,08 ha i (...) pow. 0,28 ha dla których Sąd Rejonowy w B. prowadzi księgę wieczystą (...). Nie stanowił przedmiotu sporu również fakt, że przedmiotowe gospodarstwo stanowiło majątek wspólny rodziców powódki - E. P. i K. Z.. Małżonkowie nabyli gospodarstwo od rodziców K. Z. umową z dnia 14 marca 1983 roku sporządzoną w Państwowym Biurze Notarialnym w B. przed notariuszem D. R., Rep A (...) ((...)). Wyrok Sądu Rejonowego w C. z dnia 15 czerwca 1984 roku rozwiązujący małżeństwo rodziców powódki nie obejmował kwestii podziału majątku wspólnego. Podziału takiego rodzice powódki nie dokonali również po ustaniu wspólności ustawowej małżeńskiej.

Matka I. E. M. P. zmarła w dniu 7 marca 1988 roku. Postanowieniem z dnia 17 października 2016 roku wydanym w sprawie (...) Sąd Rejonowy w C. stwierdził, że spadek po E. P. nabyła córka I. P. z dobrodziejstwem inwentarza, w tym wchodzące w skład spadku gospodarstwo rolne.

Ugodą z dnia 19 grudnia 2017 roku zawartą w sprawie o sygn. akt (...) o podział majątku wspólnego E. P. i K. P. i dział spadku po K. P. spadkobierczyni E. I. A. P. i spadkobierczyni K. M. K., B. K. i B. M. dokonały zgodnego podziału majątku wspólnego E. P. i K. Z. i działu spadku po K. Z. w ten sposób, że nieruchomości położone w J. gmina B. oznaczone numerami geodezyjnymi (...) pow. 1,23 ha, (...) pow. 1,27 ha, (...) pow. 2,28 ha, (...) pow. 2,08 ha i (...) pow. 0,28 ha, dla których Sąd Rejonowy w B. prowadzi księgę wieczystą (...) przyznały na współwłasność z udziałami po 1/3 części M. K., B. K. i B. M.. Zgodnie określiły również wartość gospodarstwa na kwotę 110.000 zł i ustaliły, że M. K., B. K. i B. M. dokonają solidarnej spłaty kwoty 55.000 zł na rzecz I. P. (k.235 (...)).

W niniejszej sprawie I. P. wniosła o zasądzenie od M. K., B. K. i B. M. kwot po 9140 zł z ustawowymi odsetkami jak za opóźnienie od 16 września 2016 roku tytułem pokrycia części zachowku należnego powódce po ojcu K. Z., w związku z odziedziczeniem przez pozwane na podstawie testamentu udziału we własności gospodarstwa rolnego we wsi J..

Zgodnie z art. 931 kc zdanie pierwsze w pierwszej kolejności powołane są z ustawy do spadku dzieci spadkodawcy oraz jego małżonek; dziedziczą oni w częściach równych. Zgodnie zaś z art. 991 k.c. zstępnym, małżonkowi oraz rodzicom spadkodawcy, którzy byliby powołani do spadku z ustawy, należą się, jeżeli uprawniony jest trwale niezdolny do pracy albo jeżeli zstępny uprawniony jest małoletni - dwie trzecie wartości udziału spadkowego, który by mu przypadł przy dziedziczeniu ustawowym, w innych zaś wypadkach - połowa wartości tego udziału (zachowek). Jeżeli uprawniony nie otrzymał należnego mu zachowku bądź w postaci uczynionej przez spadkodawcę darowizny, bądź w postaci powołania do spadku, bądź w postaci zapisu, przysługuje mu przeciwko spadkobiercy roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do pokrycia zachowku albo do jego uzupełnienia. Roszczenia uprawnionego z tytułu zachowku przedawniają się z upływem lat pięciu od ogłoszenia testamentu (art. 1007 § 1 kpc). Spadkodawca może w testamencie pozbawić zstępnym, małżonka i rodziców zachowku jeżeli uprawniony do zachowku wbrew woli spadkodawcy postępuje uporczywie w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego; dopuścił się względem spadkodawcy albo jednej z najbliższych mu osób umyślnego przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności albo rażącej obrazy czci lub uporczywie nie dopełnia względem spadkodawcy obowiązków rodzinnych. Przyczyna wydziedziczenia uprawnionego do zachowku powinna wynikać z treści testamentu (art. 1008-1009 kc).

Z treści testament notarialnego K. Z. sporządzonego 25 kwietnia 2012 roku w B., otwartego i ogłoszonego w dniu 15 czerwca 2012 roku nie wynika, aby testator wydziedziczył I. P. (akta sprawy (...)). Powódka jako jedyne dziecko K. Z. należy więc do kręgu osób uprawnionych do zachowku. Brak jest jednocześnie dowodów na to, żeby w jakikolwiek sposób rzeczony zachowek otrzymała.

Pozwane podniosły, że roszczenie I. P. o zapłatę zachowku uległo przedawnieniu, bowiem wystąpiła ona z niniejszym powództwem w dniu 3 stycznia 2018 roku, a więc po upływie pięcioletniego terminu od ogłoszenia testamentu tj. po upływie pięciu lat od dnia 25 kwietnia 2012 roku.

W ocenie Sądu zarzut ten okazał się chybiony.

Do biegu terminu przedawnienia roszczenia o zachówek stosuje się ogólne przepisy art. 118 i n. kc. Może więc dojść do jego zawieszenia (art. 121 kc) albo przerwania (art. 123 kc).

Jak wywiódł Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 22.10.1992 r., III CZP 130/92, OSN 1993, Nr 4, poz. 60 i pogląd ten podzielił również Sąd rozpoznający niniejszą sprawę osoba należąca do kręgu spadkobierców ustawowych, kwestionująca w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku ważność testamentu na rzecz innej osoby i wnosząca o stwierdzenie dziedziczenia na podstawie ustawy, w istocie domaga się orzeczenia, że nabyła stosowny udział w całości praw i obowiązków majątkowych pozostałych po spadkodawcy. Zachówek zaś jest tylko wierzytelnością odpowiadającą części wartości udziału spadkowego, który uprawnionemu do zachowku przypadłaby przy dziedziczeniu z ustawy (art. 991 § 1 KC). Nie ulega wątpliwości, że z ekonomicznego punktu widzenia prawo do spadku, jako dalej sięgające, pochłania prawo do zachowku. Jest to zasadniczy argument przemawiający na rzecz tezy, że zgłoszenie przez uczestnika postępowania w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku zarzutu nieważności testamentu, jako czynność przedsięwzięta bezpośrednio w celu ustalenia praw szerszych niż zachówek, przerywa bieg przedawnienia roszczenia o zachówek, przysługującego temu uczestnikowi.

I. P. pismem procesowym z dnia 26 marca 2015 roku zgłosiła swój udział w sprawie o sygn. akt (...) o stwierdzenie nabycia spadku po zmarłym ojcu. Kwestionowała ważność testamentu notarialnego i wносиła o stwierdzenie, że to ona nabyła spadek po zmarłym ojcu jako jedyny spadkobierca ustawowy. Termin w jakim powódka była uprawniona do wystąpienia z roszczeniem o zapłatę zachowku został przerwany i rozpoczął więc swój bieg na nowo w dniu 26 marca 2015 roku. Z niniejszy powództwem I. P. wystąpiła więc w ustawowym terminie.

Pozwane wносиły o oddalenie powództwa również z uwagi na sprzeczność żądania z zasadami współzycia społecznego i nadużycie prawa. Podnosiły, że powódka nie utrzymywała żadnych kontaktów ze swoim biologicznym ojcem K. Z..

Co do zasady celem instytucji zachowku jest ochrona interesów majątkowych najbliższych członków rodziny wymienionych w art. 991 § 1 k.c. poprzez zapewnienie im niezależnie od woli spadkodawcy, a nawet wbrew jego woli, roszczenia pieniężnego odpowiadającego określonymu w powołanym przepisie ułamkowi wartości udziału w spadku, który by im przypadł przy dziedziczeniu ustawowym. Zasada ta może doznawać wyjątków w sytuacji, gdy dochodzenia roszczenia z tytułu zachowku przez uprawnionego pozostaje w sprzeczności z zasadami współzycia społecznego (art. 5 k.c.). Zgodnie z treścią tego unormowania, nie można czynić ze swego prawa użytku, który był by sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub zasadami współzycia społecznego. Takie działanie lub zaniechanie uprawnionego nie jest uważane za wykonanie prawa i nie korzysta z ochrony.

Każdorazowo przy ocenie, czy dochodzenie zapłaty sumy pieniężnej z tytułu zachowku stanowi nadużycie prawa, należy uwzględniać wszystkie okoliczności konkretnego przypadku, zachodzące tak po stronie zobowiązanego, jak po stronie uprawnionego (wyrok SN z dnia 17 lipca 2009r., IV CSK 163/09, Lex 527197). Zgodnie z jednolitym stanowiskiem orzecznictwa, zastosowanie art. 5 k.c. w wypadku roszczenia o zachówek może mieć miejsce jedynie w przypadkach skrajnych, wyjątkowo nagannych po stronie uprawnionego, takich jak zachowanie przeciwko życiu lub zdrowiu spadkodawcy, bądź też daleko idące nadużycia. Uzasadnieniem dla wąskiego zastosowania art. 5 k.c. jest to, że ocena, czy żądanie zapłaty sumy odpowiadającej wysokości zachowku stanowi nadużycie prawa podmiotowego nie powinna pomijać, że prawa osoby uprawnionej do zachowku służą urzeczywistnieniu obowiązków moralnych, jakie spadkodawca ma wobec swoich najbliższych (wyrok SN z dnia 7 kwietnia 2004r., IV CK 215/03, Pip 2006, z.6, s.111). Względy te nakazują szczególną ostrożność przy podejmowaniu oceny o nadużyciu prawa żądania zachowku, która nie może opierać się jedynie na odwołaniu do klauzuli generalnej zasad współzycia społecznego (wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 31 marca 2011r., I ACa 99/11, OSAB 2011, z.1, poz.21)

Podkreślenia wymaga, że I. P. jest córką K. Z. i domagając się zachowku realizuje niezbywalne i bezwarunkowe prawo dziecka do otrzymania minimalnego udziału w spadku po rodzicu.

W ocenie Sądu, w sprawie niniejszej nie zaistniała sytuacja uzasadniająca pozbawienia powódki przysługującego jej świadczenia. Oddalenie żądania powódki byłoby bowiem sprzeczne z celem, dla którego ustanowiona została instytucja zachowku.

Powódka co prawda nie miała kontaktu z biologicznym ojcem, co potwierdziła w swoich zeznaniach (k. 93) i na co wskazywali zeznający w sprawie świadczenie matka spadkodawcy I. Z. (1) (k.65) i mężowie pozwanych - R. K. i Z. M. (k.94), niemniej jednak fakt, że nie miała ona żadnych relacji z ojcem nie jest wystarczający do uznania, że dochodząc roszczenia z tytułu zachowku, dopuściła się nadużycia przysługującego jej prawa. Zaznaczyć trzeba, że w chwili kiedy rodzice powódki się rozstali i I. Z. (2) wyjechała z matką na (...) miała ona zaledwie 5 lat i nie miała wpływu na swoją sytuację życiową. Następnie choroba matki spowodowała, że znalazła się pod opieką rodziny swojej matki i po śmierci matki, kiedy miała zaledwie 9 lat wyjechała z wujem T. P. do Niemiec. Powódka, zanim stała się osobą dorosłą, przez długi czas była niesamodzielnym dzieckiem i to nie na niej spoczywał obowiązek budowania prawidłowych relacji z biologicznym ojcem. To nie ona powinna była zabiegać o kontakt z ojcem, którego nie знаła. To rolą dorosłego rodzica jest budowanie więzi z dzieckiem. Co prawda zarówno pozwane jak też świadkowie w niniejszej sprawie konsekwentnie zeznawali, że K. Z. nie był przekonany, że jest ojcem I. P., to w ocenie Sądu fakt, że spadkodawca zawarł związek małżeński z E. P. i przez krótki okres wychowywał powódkę prowadzi do wniosku, że co najmniej brał on pod uwagę, że może być ojcem powódki. Miał do tego podstawy bowiem utrzymywał bliskie relacje z matką powódki podczas pobytu na Śląsku, co wynikało z zeznań świadków w sprawie o ustalenie ojcostwa. Powódka jak wyjaśniała w sprawie o ustalenie ojcostwa, próbowała odnaleźć swojego biologicznego ojca za pośrednictwem Polskiego Czerwonego Krzyża, jednak bezskutecznie. O fakcie kto jest jej ojcem powódka dowiedziała się dopiero po jego śmierci. W tej sytuacji, nie można wymagać od powódki, skoro ojciec nie utrzymywał z nią kontaktów, by uczestniczyła w życiu ojca.

W tym stanie rzeczy Sąd stanął na stanowisku, że należały zasądzić na rzecz powódki od każdej z pozwanych kwoty, jakich domagała się w pozwie. W toku sprawy (...) w której I. P., M. K., B. K. i B. M. zawarły ugodę przeprowadzony został dowód z opinii biegłego sądowego z zakresu szacowania nieruchomości A. G., który oszacował wartość nieruchomości położonych we wsi J., gmina B., oznaczonych numerami geodezyjnymi (...) pow. 1,23 ha, (...) pow. 1,27 ha, (...) pow. 2,28 ha, (...) pow. 2,08 ha i (...) pow. 0,28 ha na kwotę 109.712 zł (k.146 (...)). Następnie w ugodzie zainteresowane zgodnie ustaliły wartość ww. nieruchomości na kwotę 110.000 zł. Wartość należnego powódce zachowku wynosi zatem 27.500 zł (55.000 x 1/2) złotych. Żądane od pozwanych kwoty po 9140 złotych nie przekraczają więc należnego I. P. świadczenia.

O odsetkach od zasądzonych kwot Sąd orzekł na podstawie art. 481 § 1 k.c. zgodnie z którym odsetki są płatne już z chwilą bezskutecznego upływu terminu spełnienia świadczenia głównego określonego stosownie do art. 455 k.c. (por. wyroku SA w Poznaniu z dnia 27 października 2010 r. I ACa 733/10, LEX nr 756715, uchwała SN z dnia 22 września 1970 r. III PZP 18/70, OSNC 1971/1/5). Powódka domagała się zasądzenia odsetek od roszczenia głównego od dnia 16 września 2016 roku tj. po upływie terminu wskazanego w wezwaniu do zapłaty doręczonego pozwany (k.7-8). Na marginesie należy zauważyć, że pozwane w piśmie sporządzonym przez ich pełnomocnika z dnia 29 sierpnia 2016 roku nie kwestionowały prawa powódki do zachowku.

Jeśli chodzi o koszty procesu to Sąd orzekł na mocy art. 98 § 1 kpc obciążając pozwane kosztami procesu jako stronę przegrywającą. Na koszty procesu złożyła się opłata sądowa 1371 zł oraz koszty zastępstwa procesowego, których wysokość została przez Sąd określona na podstawie § 2 pkt. 4 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 roku w sprawie opłat za czynności adwokackie (DZ. U poz. 1800 z późn. zm.). Łącznie koszty procesu poniesione przez powódkę wyniosły 3188 zł (1371 zł + 1800 zł + 17 zł= 3188 zł). Zostały one rozdzielone na trzy pozwane, stąd też na od każdej z nich na rzecz powódki zostały zasądzone koszty po 1062,67 zł (pkt. IV- VI sentencji).